

УДК 373.2.015.31:005.336.2]:821
DOI: 10.31376/2410-0897-2024-3-56-162-171

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ПОНЯТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Загородній Ігор Михайлович

аспірант кафедри дошкільної педагогіки і психології

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

e-mail: zagorodniji46@gmail.com

ORCID ID: 0009-0001-2312-2524

У статті проаналізовано основні поняття дослідження проблеми формування соціально-громадянської компетентності в дітей дошкільного віку засобом художньої літератури. Розкрито сутність понять «компетентність», «соціальна компетентність», «громадянська компетентність», «соціально-громадянська компетентність дітей дошкільного віку», «громадянське виховання», «патріотичне виховання», «національно-патріотичне виховання», «сімейне виховання», «література», «художня література», «література для дітей», «дитяча література». Представлено визначення патріотичного, національно-патріотичного, громадянського, сімейного виховання дітей як освітніх напрямів, у царині яких формується соціально-громадянська компетентність дітей дошкільного віку.

Ключові слова: компетентність, соціальна компетентність, громадянська компетентність, соціально-громадянська компетентність дітей дошкільного віку, громадянське виховання, патріотичне виховання, національно-патріотичне виховання, сімейне виховання, література, художня література, література для дітей, дитяча література.

Постановка проблеми. З-поміж основних напрямів сучасної дошкільної освіти чільне місце займають громадянське, патріотичне і національно-патріотичне виховання. Їх пріоритетність зумовлена російсько-українською війною, необхідністю виховання в молодого покоління українців національної свідомості, національної гідності, формування соціально-громадянської компетентності. Основи патріотизму, громадянськості, усвідомлення національної ідентичності й самодостатності закладаються в дошкільному дитинстві. Успішність формування соціально-громадянської компетентності в дітей великою мірою визначається достатньою кількістю наукових розвідок, результатом яких є розроблення якісного психолого-педагогічного і методичного супроводу означеного процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових пошуків вітчизняних учених дозволяє стверджувати, що проблема формування соціально-громадянської компетентності в дітей дошкільного віку є актуальною, привертає увагу великої кількості науковців та виокремити такі аспекти її дослідження:

- 1) сутність соціальної компетентності та особливості її формування (М. Айзенбарт, С. Бойко, В. Бутенко, О. Варецька, С. Кондратюк, В. Кремень, Н. Кубата, Л. Лепіхова, Т. Поніманська та ін.);
- 2) сутність громадянської компетентності (О. Пометун, О. Кучер, Т. Смагіна та ін.);
- 3) соціально-громадянська компетентність у просторі наукового знання (І. Сохань, Л. Сохань та ін.);
- 4) психологічні основи формування соціально-громадянської компетентності в дітей дошкільного віку (І. Бех, Л. Божович, О. Запорожець, О. Кононко, В. Кузьменко, С. Ладивір та ін.);
- 5) прилучення дитини до світу загальнолюдських цінностей на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії дорослого з дитиною (Г. Беленька, О. Половіна, Т. Пономаренко та ін.);
- 6) тлумачення соціально-громадянської компетентності дошкільника, її структура та особливості формування у просторі різних видів дитячої діяльності (Ю. Косенчук, О. Рейпольська та ін.);
- 7) педагогічні аспекти формування соціально-громадянської компетентності в дошкільників (А. Богуш, М. Гончарова-Горянська, Т. Поніманська, С. Сіроштан та ін.);
- 8) соціалізація дітей дошкільного віку (А. Богуш, А. Веретельник, Н. Гавриш, О. Галян, Н. Голованова, Н. Заверико, Л. Карнаух, О. Кононко, Н. Лавриченко, Г. Лактіонова, Н. Мельник, О. Рейпольська, І. Рогальська-Яблонська, С. Савченко, С. Харченко та ін.);
- 9) роль гри в соціалізації та соціальному розвитку дитини дошкільного віку (Л. Артемова, Л. Зімакова, Н. Манжелій, Т. Піроженко та ін.).

Окремим аспектом наукових розвідок з означеної проблеми є використання низки засобів у процесі формування соціально-громадянської компетентності дошкільників. Серед них чільне місце посідає художня література. Застосуванню художньої літератури у вирішенні завдань розвитку, виховання і навчання дітей дошкільного віку присвятили свої праці А. Богуш, Н. Богданець-Білоskalенко, Н. Гавриш, І. Данильченко, О. Кисельова, Т. Котик, О. Литвишко, В. Плахтій, А. Просенюк, Г. Ткаченко та інші.

Так, О. Косенчук, розробниця освітнього напрямку «Дитина в соціумі» третьої редакції Базового компонента дошкільної освіти, переконана, що формування соціально-громадянської компетентності як

стрижня майбутнього громадянина сприятиме вихованню низки важливих для гармонійного життя в соціумі особистісних якостей – ініціативності, активності, відповідальності та вмінь висловлювати свої думки й виражати емоції, відчувати, що інші їх поважають [1].

Проте в сучасних умовах є необхідність дослідження особливостей формування соціально-громадянської компетентності в дітей старшого дошкільного віку, зокрема з'ясування сутності базових понять наукового пошуку.

Мета статті: представити аналіз поняттєвого поля дослідження проблеми формування соціально-громадянської компетентності в дітей старшого дошкільного віку засобом художньої літератури.

Виклад основного матеріалу. Розроблення теоретичних і методичних засад формування соціально-громадянської компетентності в дітей старшого дошкільного віку потребує виокремлення базових понять дослідження й уточнення їх змісту.

Аналіз низки досліджень уможливив виокремлення таких основних понять наукового пошуку: «компетентність», «соціальна компетентність», «громадянська компетентність», «соціально-громадянська компетентність дітей дошкільного віку», «патріотичне виховання», «національно-патріотичне виховання», «громадянське виховання», «сімейне виховання», «література», «художня література», «література для дітей», «дитяча література».

Найбільш узагальненим поняттям дослідження є «компетентність». У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» компетентність визначено як поінформованість, обізнаність, авторитетність [2, с. 560].

Компетентність – психосоціальна якість, що означає силу та впевненість, і яка походить від почуття власної успішності та корисності [3, с. 8].

У Законі України «Про освіту» компетентність потрактовано як динамічну комбінацію знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність [4].

Компетентність – це комплексна характеристика особистості, яка включає результати попереднього психічного розвитку: знання, вміння, навички, креативність (здатність творчо вирішувати завдання: складати творчі розповіді, малюнки і конструкції за задумом), ініціативність, самостійність, самооцінювання, самоконтроль [5].

І. Родигіна наголошує не тому, що компетентність – це не специфічні предметні вміння та навички, навіть не абстрактні загальнопредметні мисленнєві дії чи логічні операції (хоча, звісно, ґрунтується на останніх), а конкретні життєві, необхідні людині будь-якої професії, віку, сімейного стану – взагалі будь-якій людині [6].

Загалом під компетентністю науковці розуміють сукупність когнітивних, операційних, мотиваційних, етичних, соціальних, поведінкових компонентів, що репрезентують здатність і готовність особистості самостійно змінювати соціальну позицію, усвідомлено приймати рішення та засвоювати новий соціальний досвід і діяти згідно з ним у різних життєвих ситуаціях.

У Базовому компоненті дошкільної освіти соціально-громадянську компетентність потрактовано як здатність до прояву особистісних якостей, соціальних почуттів, любові до Батьківщини; готовність до посильної участі в соціальних подіях, що відбуваються в дитячих осередках, громаді, суспільстві та спрямовані на покращення суспільного життя [7, с. 16].

Поняття «соціально-громадянська компетентність» утворено двома термінами «соціальна компетентність» і «громадянська компетентність» отже, є необхідність з'ясувати їх дефініції.

За визначенням М. Гончарової-Горянської, соціальна компетентність особистості – це інтегральна характеристика, яка включає соціальні мотиви, знання, навички взаємодії з іншими людьми, із самим собою й з соціальним середовищем, що забезпечує особистості ефективність дій [8, с. 74].

Схожу позицію щодо тлумачення сутності поняття «соціальна компетентність» займають Н. Гавриш і О. Сущенко, які визначають цей феномен як інтегральну якість особистості, яка складається з комплексу емоційних, мотиваційних, характерологічних особливостей та виявляється у соціальній активності та гуманістичній спрямованості особистості [9, с. 45].

О. Максимова соціальну компетентність дитини дошкільного віку потрактовує як відкритість до світу людей, готовність до сприйняття соціальної інформації й пізнання соціуму, сформовані навички соціальної поведінки, а також комплекс особистісних особливостей дитини (емоційних, мотиваційних, характерологічних) [10].

Узагальнення результатів аналізу низки досліджень, присвячених проблемі формування соціальної компетентності, дозволив В. Ляпуновій, Т. Нижник, С. Городничій стверджувати, що соціальна компетентність – це інтегративна характеристика особистості, яка репрезентується ключовими елементами компетентності (знаннями, уміннями, навичками, ціннісним ставленням, здатністю до соціокультурної взаємодії в умовах інтеграції людини з соціумом) [11, с. 234].

Аналіз представлених вище визначень поняття «соціальна компетентність» дозволив нам тлумачити термін «соціальна компетентність дитини старшого дошкільного віку» як складноструктуровану, інтегровану особистісну якість, яка уможливорює налагодження оптимальної міжособистісної взаємодії з різними представниками соціуму, адекватний вибір стилю поведінки, легку адаптацію до життєвих ситуацій, відповідно до мотивів, ціннісного ставлення, знань, вікових можливостей, особистісних якостей, соціального досвіду.

Соціальна компетентність старшого дошкільника передбачає відкритість дитини до світу людей, готовність до сприйняття соціальної інформації й пізнання соціуму, сформовані навички соціальної поведінки.

Сформована соціальна компетентність характеризує особистісну зрілість дитини дошкільного віку, її досвід взаємодії з навколишнім світом та є основою готовності до навчання в школі й водночас умовою легкої адаптації до нового мікросоціального середовища.

Близькими за своєю суттю до соціальної компетентності є поняття «громадянськість» і «громадянська компетентність».

Громадянськість в «Українському педагогічному словнику» С. Гончаренка визначено як «усвідомлення кожним громадянином своїх прав і обов'язків щодо держави, суспільства; почуття відповідальності за їхнє становище» [12, с. 75]. Тут же автор зазначає, що «в сучасних умовах важливою громадянською якістю стає здатність людини до самовизначення, завдяки якому людина зможе розумно існувати в умовах вибору, тобто в умовах свободи й відповідальності» [12, с. 75].

На думку В. Сухомлинського, громадянськість передбачає:

- усвідомлення людиною своєї приналежності до суспільства та потреба діяти відповідно до моральних вимог та норм колективної життєдіяльності;
- усвідомлення соціальних наслідків своєї поведінки та діяльності;
- прагнення до самовираження і потреба скрізь у всьому бути людиною-громадянином;
- суспільно значущу, морально-відповідальну діяльність та почуття належності до колективу та суспільства.

Єдність суспільних та особистих інтересів – це основа справжньої людської свободи. «Громадянські думки, почуття, тривоги, громадянський обов'язок, громадянська відповідальність – це основа людської гідності» [13].

До основних елементів громадянськості, як зазначено у словнику С. Гончаренка, належить моральна й правова культура, яка виражається в почутті власної гідності, внутрішньої свободи особистості, дисциплінованості, в повазі й довірі до інших громадян і до державної влади, здатної виконувати свої обов'язки, в гармонічному поєднанні патріотичних, національних та інтернаціональних почуттів. Автор наголошує на тому, що основні риси громадянина закладаються в дитячому, підлітковому, юнацькому віці на основі досвіду, набутого в родині, школі, соціальному середовищі, і в подальшому формуються протягом усього життя людини [12, с. 75].

Педагогиня та просвітелька С. Русова розглядала виховання громадянина в контексті гуманістичних начал і виокремлювала низку громадянських якостей, а саме: доброту, щирість, толерантність, добросовісність, відповідальність, власну гідність, негативне ставлення до фальші та цинізму. Вона наголошувала: «для морального виховання дошкільний вік є основою, ґрунтом, на якому закладаються підвалини особистості, її громадянської вартості» [14, с. 11].

Т. Поніманська була переконана, що громадянські почуття засновуються на інтересі дітей до найближчого оточення (сім'ї, родини, рідного краю) та ґрунтуються на прикладі дорослих, оскільки діти значно раніше переймають певне емоційно-позитивне ставлення, ніж починають засвоювати знання [5].

Т. Ремех підтримує поширену в літературі думку науковців і педагогів про те, що громадянська компетентність – це готовність і здатність особистості активно й ефективно діяти відповідно до демократичних принципів і громадянської позиції. Вона передбачає наявність як певної життєвої позиції учнів, так і внутрішньої готовності до її реалізації [15, с. 37].

Як зазначають Л. Козак, С. Федорова, визначення мети і завдань соціально-громадянської компетентності зумовлено ціннісними, духовними та морально-етичними орієнтаціями, політичною структурою, соціальним замовленням та об'єктивними умовами розвитку сучасного суспільства та держави. Виховання соціально компетентного свідомого громадянина в сучасному суспільстві зумовлюється розширенням меж процесу соціалізації та зміною уявлень про нього, що викликане технічним прогресом, євроінтеграцію України та модернізацією національної освітньої системи з урахуванням європейського досвіду [16, с. 358].

Беручи до уваги визначення соціально-громадянської компетентності в Базовому компоненті дошкільної освіти, у публікаціях науковців, римо висновок про те, що вона є результатом кількох інтегрованих напрямів виховання: патріотичного, національно-патріотичного, громадянського, сімейного.

З цих позицій доцільно розглянути сутність означених напрямів виховання.

Так, у статті 7 Закону України «Про дошкільну освіту» зазначено, що головними завданнями дошкільної освіти є «виховання в дітей любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної мови, регіональних мов або мов меншин та рідної мови, національних цінностей Українського народу...» [17].

Закон України «Про освіту» декларує виховання патріотизму, культурних цінностей українського народу, історико-культурної спадщини та поваги до традицій [4].

Українська дитина, на думку Г. Ващенко, вже у три – чотири роки має знати, що її Батьківщина – Україна, українці мають свою мову, відмінну від інших народів, а також власну історію і культуру. Тому саме в дошкільному віці і слід формувати в малят національну свідомість, яка передбачає: любов до рідної землі, до свого народу, готовності до праці в ім'я України, освоєння національних цінностей (мови, території, культури, відчуття своєї причетності до розбудови національної державності), патріотизм, що сприяє національній гідності й гордості за свою Батьківщину й усвідомлення того, що без жертовної любові до Батьківщини, що єднає весь народ, як керівників, так і народні маси, державно самостійності здобути неможливо [18, с. 18–19].

Під патріотичним вихованням Л. Шкретієнко розуміє цілісний системний процес із розвитку патріотичних почуттів, спрямованих на усвідомлення дитиною себе як особистості, представника свого народу, нації та цілісного людства, що виступає як активізуючий чинник відповідальної поведінки й служіння як своїй державі, своєму народові, так і людству загалом [19, с. 5]. Метою національного виховання, на думку дослідниці, є передання національної ментальності й на цій основі формування особистісних рис майбутнього громадянина України, які передають національну самосвідомість як українців, так і представників інших народів, які проживають в Україні [19, с. 6].

Вихованість патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку Л. Шкретієнко, тлумачить як результат цілісного виховного впливу, спрямованого на збагачення уявлень у дітей про Батьківщину, її історичні й культурні надбання, які через емоційно-ціннісне ставлення до рідної країни, мотивацію на власну участь у практичних справах реалізуються у поведінці дітей [19, с. 6].

У визначенні патріотичного виховання М. Качур акцентує увагу на тому, що цей процес є особистісно орієнтованим, спрямованим на набуття дитиною інтегральної якості, що характеризує її позитивне емоційно-ціннісне ставлення до Батьківщини, усвідомлення власної причетності до українського етносу та національної культурно-мистецької спадщини, виявляється у пізнавальній і художньо-творчій діяльності, толерантності по відношенню до культури інших народів. Процес патріотичного виховання повинен ураховувати суспільно-політичні та економічні реалії країни, мати випереджувальний характер, формувати в масовій свідомості молодого покоління духовно осмислений, рефлексивний патріотизм [20, с. 5].

Про особистісну зорієнтованість патріотичного виховання говорить і дослідниця Т. Лушпай. Вона тлумачить поняття «виховання основ патріотизму в дітей старшого дошкільного віку» як організований, спланований, цілісний особистісно орієнтований освітній процес у закладі дошкільної освіти, який спрямований на формування в дитини: уявлення про країну, її історію, звичаї, символи; власного ставлення до навколишнього світу, суспільства, Батьківщини; системи моральних, гуманістичних цінностей; усвідомленого здійснення дій, пов'язаних з державними, народними символами та звичаями [21, с. 463].

Погляд на патріотичне виховання дошкільників через призму аксіологічного підходу знаходимо у І. Рогальської-Яблонської. Вона, досліджуючи питання патріотичного виховання дітей дошкільного віку в контексті їх соціалізації, вказує на важливість запровадження ціннісного (аксіологічного) підходу щодо ставлення дитини до суспільства і держави, формування у неї здатності розпізнавати себе як члена родини, дитячого колективу; виховання у малюка любові до рідного дому, краю, його природи, рідного слова, побуту та традицій [22].

Отже, аналіз визначень патріотичного виховання дітей дозволяє стверджувати, що це процес систематичний, цілісний, спеціально організований педагогом, який ґрунтується на низці підходів, зокрема особистісно орієнтованому, аксіологічному, інтегрованому і спрямований на виховання патріотизму як вагомій моральної якості особистості.

У сучасній науці поряд із патріотичним вихованням використовується поняття «національно-патріотичне виховання». Найбільш ємне визначення означеного терміну задекларовано в Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України, а саме: «національно-патріотичне виховання дітей та молоді – це комплексна, системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, закладів освіти, сім'ї, громадських об'єднань та благодійних організацій, релігійних організацій та інших інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави.

Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації». Ключовий пріоритет національно-патріотичного виховання – формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації [23]. У цьому визначенні акценти зміщено на національні цінності українського народу і держави.

Як зазначають Н. Бондаренко, С. Косянчук, національно-патріотичне виховання визначають як планомірну виховну діяльність, спрямовану на формування в учнівства національної самоідентичності й патріотизму [24 с. 7]. Автори переконані, що національно-патріотичне виховання молодого покоління передбачає самоусвідомлення й самоідентифікацію українців; становлення пропозитивного світосприймання; світогляду, що ґрунтується на високих ідеалах служіння українському народові, формування патріота з глибоким розумінням громадянського обов'язку, готовності стати на захист материзни, здійснити героїчний подвиг задля збереження людського життя й процвітання Української держави; розвиток потреби у знанні правдивої історії України, бойових традицій, героїчних сторінок українського народу, його Збройних Сил в історичному минулому і в реальному часі; прагнення опанувати спеціальні військові та військово-технічні знання й готовність служити у Збройних Силах України; мотивацію щодо фізичного самовдосконалення [24 с. 10].

Науковці Н. Гавриш і К. Крутій убачають у національно-патріотичному вихованні дітей дошкільного віку дві складники, перший з яких створює платформу для іншого: 1) моральне виховання як засвоєння дитиною загальнолюдських цінностей, моральних норм життя в суспільстві тощо; 2) національне виховання, яке має на меті формування почуття любові до батьківщини, ціннісного ставлення особистості до своєї землі, українського народу, його історії, культури, традицій [25 с. 2–7]. Повністю погоджуємося з цією позицією авторів.

В «Енциклопедії освіти» громадянське виховання тлумачиться як «педагогічний процес становлення свідомого, відповідального і компетентного громадянина-патріота, спрямований на саморозвиток і розбудову демократичного громадянського суспільства» [26, с. 336].

Громадянське виховання у словнику С. Гончаренка потрактовано як формування громадянськості як інтегративної якості особистості, яка дає можливість людині відчувати себе юридично, соціально, морально й політично дієздатною [12, с. 75].

О. Стаєнна вважає, що громадянське виховання має бути зорієнтоване на формування свідомого громадянина, патріота, людини зі шляхетними особистісними якостями й рисами характеру, світоглядом і способом мислення, почуттями, вчинками та поведінкою, спрямованими на саморозвиток [27].

Ми солідаризуємося з І. Бехом у тому, що виховна місія громадянського і патріотичного виховання вимагає своєрідного методичного підходу. На першому плані має перебувати широко узагальнене почуття роду – «Ми – українці». Тактика його формування повинна бути такою. Виховання в окремій особистості конкретної духовно-моральної властивості як складника патріотичного почуття діяльнісної любові чи певної громадянської риси має відбуватися в контексті почуття – «Ми – українці», а значить «Ми – патріоти, громадяни», і в цьому полягає наша достойність. Саме це почуття, на думку І. Беґа, мусить стати об'єднувальним центром патріотичного і громадянського виховання [28].

Вагомим фактором, найближчим мікросоціальним середовищем, у якому відбувається соціалізація дитини, а в цьому процесі і формування соціально-громадянської компетентності, виховання патріотизму і громадянськості є сім'я. У статті 8 Закону України «Про дошкільну освіту» наголошено на ролі сім'ї у вихованні дітей дошкільного віку, а саме: сім'я зобов'язана сприяти здобуттю дитиною освіти у дошкільних та інших освітніх закладах або забезпечити дошкільну освіту в сім'ї відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти. Батьки або особи, які їх замінують, несуть відповідальність перед суспільством і державою за розвиток, виховання і навчання дітей, а також збереження їх життя, здоров'я, людської гідності [17].

В основу Стандарту дошкільної освіти покладено ідею солідарної відповідальності держави, громади, родини, фахівців педагогічної освіти й інших професій, причетних до піклування, догляду та розвитку дітей раннього та дошкільного віку [7, с. 3].

У документі наголошено на тому, що сім'я є природним середовищем для фізичного, духовного, інтелектуального, культурного, соціального розвитку дитини, її матеріального забезпечення і несе відповідальність за створення належних умов для цього. Участь батьків, або осіб, які їх замінують, у розвитку компетентностей дитини, залучення сімей до освітнього процесу ЗДО утверджує позиції про те, що кожен з батьків є відповідальним за виховання, розвиток і навчання дитини, за збереження життя, зміцнення здоров'я та усвідомленого ставлення до здорового способу життя, формування почуття людської гідності [7, с. 32].

Сімейне виховання – це одна з форм виховання дітей, що поєднує цілеспрямовані педагогічні дії батьків з повсякденним впливом сімейного побуту [12, с. 306].

Узагальнюючи тлумачення поняття «сімейне виховання» в словниках і погляди науковців на його суть О. Замашкіна подає таке трактування: «Сімейне виховання – це одна з найбільш древніх споконвічних форм соціалізації дітей, яка органічно об'єднує об'єктивний вплив культури, традицій, звичаїв, поглядів народу, сімейно-побутових умов і взаємодію батьків з дітьми у процесі якої відбувається повноцінний розвиток і становлення їхньої особистості [29, с. 46–47]. Під сімейним вихованням, у вузькому змісті слова (виховною діяльністю батьків), автор розуміє взаємодію батьків з дітьми, яка ґрунтується на родинній інтимно-емоційній близькості, любові, турботі, повазі і захищеності дитини і сприяє створенню сприятливих умов для задоволення потреб у повноцінному розвитку і саморозвитку особистості [29, с. 47].

Уважаючи, що Батьківщина починається саме із сім'ї, В. Сухомлинський, закликав батьків виховувати найважливіші риси і якості громадянина-патріота. Погоджуємося з твердженням педагога про те, що діти – продовження не тільки нашого роду, а й нашого соціального ладу, наших завоювань і благородних намірів. І від того, які духовні цінності візьме від нас молодь, залежатиме майбутнє нашого народу і суспільства. А тому через усі праці педагога проходить головна ідея громадянського виховання, патріотичного та інтернаціонального обов'язку, формування гармонії морального та інтелектуального, героїчного й естетичного, особистого і соціального. У сім'ї шліфуються найтонші риси людини-громадянина, людини-трудівника, людини – культурної особистості. З сім'ї починається соціальне виховання [30].

Оскільки в дослідженні засобом впливу на процес формування соціально-громадянської компетентності обрано художню літературу, то доцільно розглянути визначення понять «література», «художня література», «література для дітей», «дитяча література».

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови за редакцією В. Бусела поняття «література (художня література)» визначено як уся сукупність наукових, художніх і т. ін. творів того чи іншого народу, періоду або всього людства. 2. Вид мистецтва, що зображує життя, створює художні образи за допомогою слова. Сукупність творів цього виду мистецтва. 3. Сукупність друкованих творів певної галузі знань з певного питання [2, с. 623].

У «Літературознавчому словнику-довіднику» тлумачення літератури подається дещо ширше, а саме: література (буквенне письмо) – сукупність писаних і друкованих творів певного народу, епохи, людства; різновид мистецтва, власне, мистецтво слова, що відображає дійсність у художніх образах, створює нову художню реальність за законами краси; результат творчого процесу автора, зафіксований у відповідному тесті за допомогою літер [31, с. 396].

У цьому ж джерелі знаходимо і визначення літератури для дітей та дитячої літератури. Література для дітей – художні, науково-популярні та публіцистичні твори, написані письменниками безпосередньо для молодшого читача різних вікових категорій, починаючи з дошкільнят. Органічним її складником є фольклор з великою художньою та етнопедагогічною культурою з багатством жанрів і форм (колискові пісні, забавлянки, скоромовки, загадки, казки, легенди, ігрові сюжети, пісні, думи і т. п.) [31, с. 398].

Дитяча література – література творена безпосередньо дітьми [31, с. 198].

У нашому дослідженні будемо послуговуватися визначенням літератури і літератури для дітей, поданими в літературознавчому словнику-довіднику.

Висновки. Отже, проведений аналіз базових понять дослідження проблеми формування соціально-громадянської компетентності в дітей дошкільного віку дозволяє стверджувати, що соціально-громадянська компетентність – це інтегрована, полікомпонентна властивість особистості, яка формується в полі таких напрямів виховання: громадянського, патріотичного, національно-патріотичного, сімейного. Дотичними до цього поняття є терміни «соціальна компетентність», «громадянська компетентність». У сукупності базові поняття становлять теоретико-методологічну основу наукового пошуку. Подальші наукові розвідки буде спрямовано на дослідження структури соціально-громадянської компетентності дітей старшого дошкільного віку й характеристику її компонентів.

Список використаної літератури

1. Косенчук О. Г. Дитина в соціумі. *Дошкільне виховання*. 2021. № 4. С. 3–8.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь, 2005. 1728 с.
3. Соціальна педагогіка: словник-довідник / за ред. Т. Ф. Алексеєнко. Вінниця : Планер, 2009. 542 с.
4. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. (*Зі змінами, внесеними згідно з Законом № 3482-IX від 21.11.2023*) URL: <http://ru.osvita.ua/legislation/law/2231/> (дата звернення: 26.11.2024).
5. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка : підручник. Київ : Академвидав. 2018. 408 с.
6. Родигіна І. В. Інноваційний потенціал компетентнісного підходу в освіті. *Молодий вчений*. 2017. № 5. С. 423–426. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_5_98 (дата звернення: 25.11.2024).
7. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 25.11.2024).

8. Гончарова-Горяньська М. В. Соціальна компетентність : поняття, зміст, шляхи формування в дослідженнях зарубіжних авторів. *Рідна школа*. 2004. № 7–8. С. 71–74.
9. Гавриш Н. В. Суценко О. Г. Орієнтація на розвиток суб'єктності студента у процесі підготовки професійно компетентних фахівців з дошкільної освіти. *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Бердян. держ. пед. ун-ту. Бердянськ : БДПУ, 2007. № 3. С. 44–49.
10. Максимова О. О. Формування соціальної компетентності дитини дошкільного віку як запорука її успішної адаптації до навчання в школі. *Педагогічна освіта: теорія і практика* : збірник наукових праць / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України / гол. ред. В. М. Лабунець. Вип. 20. Ч. 2. Кам'янець-Подільський, 2016. С. 229–234.
11. Ляпунова В. А., Нижник Т. О., Городнича С. В. Теоретичний аналіз проблеми формування соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку засобами сучасного медіапростору. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Випуск 56. Том 1. С. 230–235. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2023/56/part_1/48.pdf (дата звернення: 24.11.2024).
12. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
13. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину. Т. 2. Київ : Радянська школа, 1976. Т. 2. С. 147–416.
14. Січкара А. Софія Русова і Ксенія Маєвська про формування моральних цінностей у дітей дошкільного віку: ідеї діяльнісного підходу. *Дошкільне виховання*. 2012. № 12. С. 11–12.
15. Ремех Т. О. Сутність і структура громадянської компетентності учня нової української школи. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 2. С. 34–41. URL: https://lib.iitta.gov.ua/713638/1/%D0%93%D0%9A_%D1%81%D1%82_%D0%A3%D0%9F%D0%96_18.pdf (дата звернення: 25.11.2024).
16. Козак Л. В., Федорова С. О. Формування соціально-громадянської компетентності дітей старшого дошкільного віку в сучасному соціокультурному середовищі. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)*. 2022. № 2 (7). С. 356–368.
17. Про дошкільну освіту : Закон України від 2001. № 49, ст. 259. (2628-III). Дата оновлення: 31.03.2023. URL: <https://zakon.help/law/2628-III/edition28.09.2017/page1> (дата звернення: 21.11.2024).
18. Рогальська Н. Григорій Ващенко: система дошкільної освіти. *Дошкільне виховання*. 2004. № 1. С. 18–19.
19. Шкробітєнко Л. П. Виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Одеса, 2019. 24 с.
20. Качур М. М. Патріотичне виховання молодших школярів засобами художнього краєзнавства: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2010. 20 с.
21. Лушпай Т. І., Якименко С. І. Дефінітивний аналіз ключових понять дослідження проблеми виховання основ патріотизму старших дошкільників у закладах дошкільної освіти (кінець ХХ – початок ХХІ століття). *Наука і техніка сьогодні*. 2023. № 11(25). С. 457–465.
22. Рогальська-Яблонська І. Педагогіка соціалізації: особливості патріотичного виховання дітей дошкільного віку. *Збірник наукових праць*. 2016. Випуск 2. С. 290–297. URL: www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/./cgitrbis_64.exe?... (дата звернення: 21.11.2024).
23. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. Редакція від 23.06.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text> (дата звернення: 04.11.2024).
24. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації для вчителів, методистів, авторів програм і підручників, науковців, викладачів, студентів закладів професійної й вищої освіти, управлінців, політиків. Київ : Фенікс, 2022. 64 с.
25. Гавриш Н., Крутії К. Національно-патріотичне виховання у ситуації соціального неспокою: змінюємо підходи. *Дошкільне виховання*. 2015. № 8. С. 2–7.
26. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; голов. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
27. Стаєнна О. Ідеї громадянського виховання дошкільників в педагогічній спадщині Василя Сухомлинського. URL: <https://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN13/11soosvs.pdf> (дата звернення: 25.11.2024).
28. Бех І. Патріотичне і громадянське виховання у власних межах. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/717745/1/%D0%9F%D0%B0%D1%82%D1%80%D1%96%D0%BE%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B5%20%D1%96%20%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D1%8F%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5%20%D0%B2%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D1%83%20%D0%B2%D0%BB%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D0%BC%D0%B5%D0%B6%D0%B0%D1%85.pdf> (дата звернення: 04.11.2024).
29. Замашкіна О. Д. Педагогіка сімейного виховання: навчальний посібник. Ізмаїл : ПВВ ІДГУ, 2016. 400 с.
30. Бобак О. Б. Вплив сімейного виховання на розвиток дитини дошкільного віку у поглядах В. О. Сухомлинського. *Наукові записки* : збірник наукових статей / М-во освіти і науки України; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова; укл. Л. Л. Макаренко. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. Вип. 92. С. 34–40.
31. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. Київ : ВЦ «Академія». 2007. 752 с.

MAIN CONCEPTS ANALYSIS OF THE RESEARCH OF THE PROBLEM OF PRESCHOOL CHILDREN'S SOCIO-CIVIC COMPETENCE FORMING BY MEANS OF FICTION

Zahorodnii Ihor

Postgraduate Student of the Department of Preschool Pedagogy and Psychology
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

Introduction. Among the main directions of modern preschool education, civic, patriotic and national-patriotic education occupy a prominent place. The priority of the indicated directions is due to the Russian-Ukrainian war, the need to educate the Ukrainian younger generation's national consciousness, national dignity, and socio-civic competence. The foundations of patriotism, citizenship, awareness of national identity and self-sufficiency are formed in preschool childhood.

Purpose. To represent the conceptual field analysis of research the senior preschool age children's socio-civic competence forming by means of fiction.

Methods are analysis of regulatory, reference literature and scientific research on the problem of patriotic, national-patriotic, civic and family education of preschool age children; synthesis of the received information, its grouping and generalization.

Results. It has been found that the concept of socio-civic competence is formed by two terms «social competence» and «civic competence». The interpretation of the concepts of «social competence» and «civic competence» has been considered. Based on the analysis of a number of interpretations of social competence, the author's definition of the concept «senior preschool child's social competence» has been formulated, namely it is a complexly structured, integrated personal quality that makes it possible establishing optimal interpersonal interaction with various representatives of society, adequate choice of behavioural style, easy adaptation to life situations, in accordance with motives, value attitudes, knowledge, age opportunities, personal qualities, social experience.

It has been generalised the scientific views of researchers on the essence of the terms related to the basic concept of the study «social and civic competence», namely: «civic education», «patriotic education», «national and patriotic education», «family education», «literature», «fiction», «literature for children», «children's literature». Together they form the conceptual field of the study.

Originality. The novelty is in the identification of concepts that form the conceptual field of the study and the formulation of author's definition of the concept «senior preschool child's social competence».

Conclusion. The conducted analysis of the basic concepts of the study of preschool children's socio-civic competence forming allows us to assert that it is an integrated, multi-component personality's quality formed in the field of the following areas of education: civic, patriotic, national-patriotic, family. The tasks of the specified areas should be implemented comprehensively in the educational process of a preschool institution with an active participation of preschoolers' families.

Key words: «competence», «social competence», «civic competence», « preschool children's social and civil competence», «civic education», «patriotic education», «national-patriotic education», «family education», «literature», «fiction», «literature for children», «children's literature».

References

1. Kosenchuk, O. H. (2021). Dytyna v sotsiumi [Child in society]. *Doshkilne vykhovannia - Preschool education*, 4, 3–8. [in Ukrainian].
2. Busel, V. T. (Ed.). (2005). Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv: Irpin. [in Ukrainian].
3. Aliksieienko, T. F. (Ed.). (2009). Sotsialna pedahohika: slovnyk-dovidnyk [Social pedagogy: dictionary-reference book]. Vinnytsia: Planer. [in Ukrainian].
4. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» vid 05.09.2017. № 2145-VIII. (Zi zminamy, vneseny my zhghidno z Zakonom № 3482-IX vid 21.11.2023) [A law of Ukraine «On education» : dated 05.09.2017 No. 2145-VIII. (As amended by Law No. 3482-IX dated 21.11.2023)] URL: <http://ru.osvita.ua/legislation/law/2231/> [in Ukrainian].
5. Ponimanska, T. I. (2018). *Doshkilna pedahohika: pidruchnyk [Preschool Pedagogy: textbook]*. Kyiv: Akademydav. [in Ukrainian].
6. Rodyhina, I. V. (2017). Innovatsiinyi potentsial kompetentnisnogo pidkhodu v osviti [Innovative potential of the competency approach in education]. *Molodyi vchenyi – Young Scientist*, 5, 423–426. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_5_98 [in Ukrainian].
7. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity (nova redaktsiia). [Basic Component of Preschool Education (New Edition)]. (2021). URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoi%20osvity.pdf [in Ukrainian].
8. Honcharova-Horianska, M. V. (2004). Sotsialna kompetentnist: poniattia, zmist, shliakhy formuvannia v doslidzhenniakh zarubizhnykh avtoriv [Social competence: concept, content, ways of formation in the studies of foreign authors]. *Ridna shkola – Native school*, 7–8, 71–74. [in Ukrainian].
9. Havrysh, N. V. & Sushchenko, O. H. (2007). Oriientatsiia na rozvytok subiektnosti studenta u protsesi pidhotovky profesiino kompetentnykh fakhivtsiv z doshkilnoi osvity [Orientation on the development of student's subjectivity in the

process of training professionally competent specialists in preschool education]. *Pedahohichni nauk : zbirnyk naukovykh prats Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. – Pedagogical sciences: collection of scientific works of Berdiansk State Pedagogical University*, 3, 44–49. [in Ukrainian].

10. Maksymova, O. O. (2016). Formuvannia sotsialnoi kompetentnosti dytyny doshkilnoho viku yak zaporuka yii uspishnoi adaptatsii do navchannia v shkoli [Formation of social competence of a preschool child as a guarantee of its successful adaptation to schooling]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka – Pedagogical education: theory and practice*, 20 (1). Vol. 2, 229–234. [in Ukrainian].

11. Liapunova, V. A., Nyzhnyk, T. O., & Horodnycha, S.V. (2023). Teoretychnyi analiz problemy formuvannia sotsialnoi kompetentnosti u ditei starshoho doshkilnoho viku zasobamy suchasnoho mediaprostoru [The theoretical analysis of the problem of the formation of the social competence in children under older school age by means of the modern media space]. *Innovatsiina pedahohika – Innovative pedagogy*, 56, Vol. 1, 230–235. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2023/56/part_1/48.pdf [in Ukrainian].

12. Honcharenko, S. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]*. Kyiv: Lybid. [in Ukrainian].

13. Sukhomlynskyi, V. O. (1976). *Yak vykhovaty spravzhniu liudynu [How to raise a real person]*. Vol. 2. Kyiv: Radianska shkola, 147–416. [in Ukrainian].

14. Sichkar, A. (2012). Sofia Rusova i Kseniia Maievska pro formuvannia moralnykh tsinnosti u ditei doshkilnoho viku: idei diialnisnoho pidkhotu [Sofia Rusova and Ksenia Maievska about the formation of preschool children's moral values: activity approach ideas]. *Doshkilne vykhovannia – Preschool education*, 12, 11–12. [in Ukrainian].

15. Remekh, T. O. (2018). Sutnist i struktura hromadianskoi kompetentnosti uchnia novoi ukrainskoi shkoly. [The essence and the structure of a student's civic competence at the new Ukrainian school] *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal – Ukrainian Pedagogical Journal*, 2, 34–41. URL: https://lib.iitta.gov.ua/713638/1/%D0%93%D0%9A_%D1%81%D1%82_%D0%A3%D0%9F%D0%96_18.pdf [in Ukrainian].

16. Kozak, L. V., & Fedorova, S. O. (2022). Formuvannia sotsialno-hromadianskoi kompetentnosti ditei starshoho doshkilnoho viku v suchasnomu sotsiokulturnomu seredovyshchi [Formation of social and civic competence of older preschool children in the socio-cultural environment]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky – Perspectives and innovations of science*, 2(7), 356–368. [in Ukrainian].

17. Zakon Ukrainy «Pro doshkilnu osvitu» vid 2001. № 49, st.259. (2628-III). Data onovlennia:31.03.2023. [A law of Ukraine «On preschool education» 2001. No. 49, article 259. (2628-III). Update date: 31.03.2023]. URL: <https://zakon.help/law/2628-III/edition28.09.2017/page1> [in Ukrainian].

18. Rohalska, N. (2004). Hryhorii Vashchenko: systema doshkilnoi osvity [Hryhorii Vashchenko: preschool education system]. *Doshkilne vykhovannia – Preschool education*, 1, 18–19. [in Ukrainian].

19. Shkrebtiienko, L. P. (2019). Vykhovannia patriotychnykh pochuttiv u ditei starshoho doshkilnoho viku zasobamy khudozhnoi literatury [Upbringing of senior pre-school age children's patriotic feelings by means of fiction]. *Abstract of candidats thesis*. Odesa. [in Ukrainian].

20. Kachur, M. M. (2010). Patriotyчне vykhovannia molodshykh shkolariv zasobamy khudozhnoho kraieznavstva [Patriotic education of younger schoolchildren by means of artistic local history]. *Abstract of candidats thesis*. Kyiv. [in Ukrainian].

21. Lushpai, T. I., & Yakymenko, S. I. (2023). Definityvnyi analiz kliuchovykh poniat doslidzhennia problemy vykhovannia osnov patriotyizmu starshykh doshkilnykiv u zakladakh doshkilnoi osvity (kinets XX – pochatok XXI stolittia) [Definitional analysis of the key concepts of the study of the problem of educating the foundations of patriotism of senior preschoolers in preschool educational institutions (late XX - early XXI centuries)]. *Nauka i tekhnika sohodni – Science and Technology Today*, 11(25), 457–465. [in Ukrainian].

22. Rohalska-Yablonska, I. (2016). Pedahohika sotsializatsii: osoblyvosti patriotychnoho vykhovannia ditei doshkilnoho viku [Pedagogy of socialization: features of patriotic education of preschool children]. *Zbirnyk naukovykh prats – Collection of scientific papers*, 2, 290–297. URL: www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/././cgiirbis_64.exe? [in Ukrainian].

23. Kontseptsiiia natsionalno-patriotychnoho vykhovannia v systemi osvity Ukrainy. Redaktsiia vid 23.06.2022. [The concept of national-patriotic education in the education system of Ukraine. Date of edition 23.06.2022]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text> [in Ukrainian].

24. Bondarenko, N. V., & Kosianchuk, S. V. (2022). Natsionalno-patriotyčne vykhovannia u konteksti suchasnykh vyklykiv: metodychni rekomendatsii [National and patriotic education in the context of modern challenges: methodological recommendations]. Kyiv: Feniks. [in Ukrainian].

25. Havrysh, N., & Krutii, K. (2015). Natsionalno-patriotyčne vykhovannia u sytuatsii sotsialnoho nespokoiiu: zminiuiemo pidkhoty [National and patriotic education in a situation of social unrest: changing approaches]. *Doshkilne vykhovannia – Preschool education*, 8, 2–7. [in Ukrainian].

26. Kremen, V. H. (Ed.). (2008). *Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of Education]* Kyiv: Yurinkom Inter. [in Ukrainian].

27. Staienna, O. (2011). Idei hromadianskoho vykhovannia doshkilnykiv v pedahohichnii spadshchyni Vasylia Sukhomlynskoho [Ideas of civic education of preschool children in the pedagogical heritage of Vasyl Sukhomlynsky]. URL: <https://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN13/11soosvs.pdf> [in Ukrainian].

28. Bekh, I. Patriotyčne i hromadianske vykhovannia u vlasnykh mezhakh [Patriotic and civic education within its own borders]. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/717745/1/%D0%9F%D0%B0%D1%82%D1%80%D1%96%D0%BE%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B5%20%D1%96%20%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D1%8F%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5%20%D0%B2%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD>

%D0%BD%D1%8F%20%D1%83%20%D0%B2%D0%BB%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D0%BC%D0%B5%D0%B6%D0%B0%D1%85.pdf [in Ukrainian].

29. Zamashkina, O. D. (2016). *Pedahohika simeinoho vykhovannia: navchalnyi posibnyk* [Pedagogy of family education: a textbook]. Izmail: RVV IDHU. [in Ukrainian].

30. Bobak, O. B. (2010). Vplyv simeinoho vykhovannia na rozvytok dytyny doshkilnoho viku u pohliadakh V.O. Sukhomlynskoho. [The influence of family upbringing on the development of a preschool child in the views of V.O. Sukhomlynsky]. *Naukovi zapysky – Scientific notes*, 92, 34–40. [in Ukrainian].

31. Hromiak, R. T., Kovaliv, Yu. I., & Teremkj V. I. (Eds.). (2007). *Literaturoznavchyi slovnyk-dovidnyk* [Literary dictionary-reference book]. Kyiv: Academic Center «Academy». [in Ukrainian].

Отримано редакцією 22.11.2024 р.

УДК 373.5.016+379.8]:004

DOI: 10.31376/2410-0897-2024-3-56-171-178

АКТУАЛЬНІСТЬ УПРОВАДЖЕННЯ STEM-ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ТА ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Кокарєва Анастасія Віталіївна

аспірантка кафедри загальної педагогіки та андрагогіки
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
e-mail: anastasiakokareva653@gmail.com
ORCID ID: 0009-0007-9279-3413

Розглянуто шляхи реалізації STEM-технологій у навчальному процесі закладів середньої освіти та позашкільних закладах: фестивалі, конкурси, турніри. Наведено приклади конференцій для підвищення кваліфікації вчителів з метою вдосконалення компетентностей зі STEM-освіти. Проаналізовано напрями реалізації нового підходу в освітньому процесі: на уроках інформатики, інтегрованих, бінарних уроках, міжпредметних курсах, у позашкільлі.

Ключові слова: STEM-технології, проєкт, процес навчання, фестиваль, турнір, змагання, конференції.

Постановка проблеми. Людство наразі перебуває на етапі широкомасштабної комп'ютеризації. Світові компанії переходять на електронне керування та розробку спеціальних роботів, які вже замінюють роботу людини, як наслідок, ринок праці, на сьогодні, потребує висококваліфікованих працівників, які можуть виконувати одночасно кілька завдань: працювати в команді, володіти hard та soft skills (професійними та універсальними) навичками, орієнтуватися в різних галузях наук, зокрема цифровій.

Вирішенню означеного питання сприяє впровадження STEM-освіти в освітніх закладах різного типу та рівнів акредитації. В Україні, починаючи з 2016 року, відбувається систематична реалізація нового підходу в закладах дошкільної, позашкільної, загальної середньої, вищої освіти. Власний практичний досвід дає можливість стверджувати, що вивчення інформатики на сьогодні вимагає креативності від вчителів та використання нових технологій навчання, зокрема впровадження STEM-технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових досліджень уможливив виокремити наступні напрями, які вивчаються науковцями: розвиток STEM-освіти в закладах дошкільної освіти: О. Антонова, О. Вертіль, І. Гречишина, К. Крутій, І. Резніченко, І. Стеценко; теоретичною та практичною частиною впровадження в закладах загальної середньої освіти займаються Б. Безпоясний, О. Бутурліна, О. Гірний, О. Майборода, О. Морзе; інновації STEM-технологій у закладах вищої освіти досліджують Н. Валько, Н. Гончарова, О. Кух, О. Патрикєєва та ін.

Формулювання мети статті. Метою статті є аналіз шляхів провадження STEM-технологій на уроках інформатики в закладах загальної середньої освіти та позашкільних закладах.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до реформи Нової української школи, сучасний школяр повинен володіти ключовими компетентностями з різних напрямків для вільної самореалізації його як особистості та громадянина. У документі визначено наступні компетентності: знання державної мови, математики, природничих наук та технологій; інформаційно-цифрова компетентність; ініціативність, підприємливість, навчання впродовж життя, соціальна та громадянська компетентності, знання культури та самовираження, розуміння важливості здорового способу життя [6, с. 11–12]. Для їх досягнення учень повинен уміти: читати та усвідомлювати прочитане; висловлюватися усно та письмово; обґрунтовувати власну думку, проявляти творчість та ініціативу; критично мислити, розв'язувати проблеми, робити оцінку дій, приймати рішення та керувати емоціями, використовувати емоційний інтелект, працювати в команді. Як наслідок, зазначені компетентності та вміння можливо реалізувати шляхом упровадження STEM-освіти в Україні.

На сьогодні STEM-підхід є основою навчального процесу в закладах загальної середньої освіти, позашкільлі та поділяється на: початковий, базовий, профільний рівні вищої освіти, на кожному з них